

Istočni Front - Ideološki Rat

Lačić, Domagoj

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:198050>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

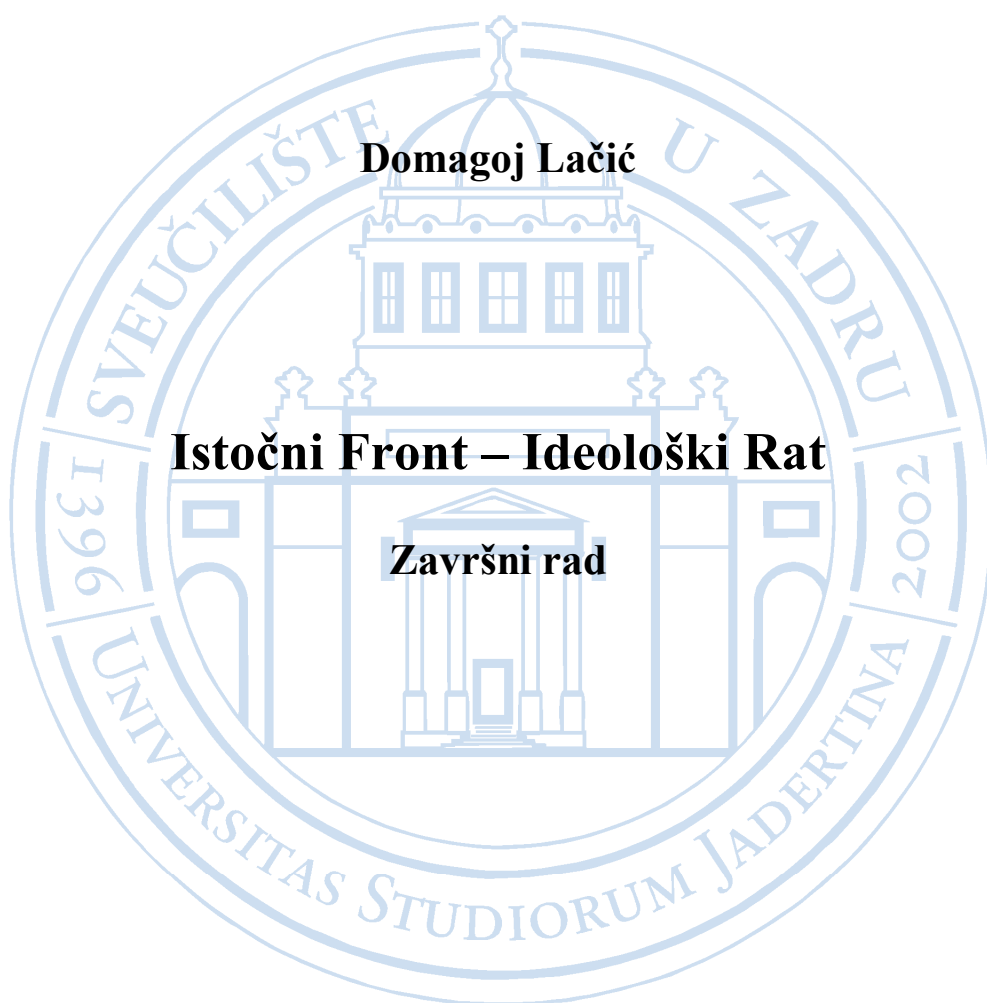

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Domagoj Lačić

Istočni Front – Ideološki Rat

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Istočni Front – Ideološki Rat

Završni rad

Student/ica:

Domagoj Lačić

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Branko Kasalo

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Domagoj Lačić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Istočni Front – Ideološki Rat** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 27. lipnja 2023.

Sadržaj

1.	UVOD	4
2.	NASTANAK IDEOLOGIJA	6
3.	ODNOSI PRIJE I UVOD U RAT	7
4.	WAFFEN SS.....	16
5.	SS DIRLEWANGER BRIGADA I 5. SS PANZER DIVIZIJA WIKING.....	17
6.	STALJINGRAD I KIJEV	21
7.	SS I NKVD: DVIJE STRANE ISTE KOVANICE	25
8.	ZAKLJUČAK.....	28
9.	POPIS LITERAURE.....	31
10.	OSTALI IZVORI.....	32
11.	SAŽETAK.....	33
12.	SUMMARY	34

1. UVOD

Drugi svjetski rat je već do sada proučavan iz mnogo različitih perspektiva s obzirom na to da je rat koji obuhvaća sve trajno naseljene kontinente u različitim opsezima i da je prouzročio nevjerojatan broj žrtava iznenadivši čak i veterane prvog svjetskog rata. Šok Prvog svjetskog rata je, osim gubitka ljudskih života, bio i ekonomski prouzročen ratnim potrebama za resursima, ali i mirovnim uvjetima koji su od gubitnika napravile izopćene države, takav status quo nije bio održiv. Posljedice Prvog svjetskog rata dovode do masovnih promjena u političkom sustavu cijele Europe (uključujući Rusiju) što je vrlo bitno jer u tim okolnostima nastaju ideologije koje su tema ovog rada.

Naravno na istočnom frontu u Drugom svjetskom ratu to su isključivo bili Nijemci (Treći Raich) pod vodstvom Nacionalsocijalističke njemačke radničke stanke (NSDAP) i velikog vođe (Führer) Adolfa Hitlera, kao ideološki i realni predvodnik saveza pod nazivom sile Osovine (Osovina Rim – Berlin). U opoziciji se nalazi Sovjetski Savez (Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika) koji je sastavljen od različitih država sa svojim zasebnim narodnostima ujedinjenim u jednoj stavci i pod jednom strankom boljševičkom, ta ideologija se pojednostavljeno naziva komunistička, na čelu s Josifom Visarionovičem Džugašvilijem Staljinom.

Sukob na istočnoj fronti počinje 22. 6. 1941. godine pokretanjem operacije Barbarosa od strane Trećeg Raicha kojoj je za cilj bio osvajanje teritorija Sovjetskog Saveza sve do linije A – A, Arhangeljska (luka na Bijelom moru) do Astrahana (luka na rijeci Volgi blizu ušća u Kaspijsko jezero) i na taj način odgurnuti sovjete iz Europe, a vjerojatno izazvati krah SSSR-a kao države i onemogućiti ikakav povratak u budućnosti. Međutim to se nije ostvarilo nakon što je njemačka vojska (Wehrmacht) zaustavljena pred vratima Moskve. Nakon

katastrofe u bitci za Staljingrad (operacija Fall Blau) i tijekom operacije citadela (Kursk) njemačka vojska u potpunosti prelazi u obrambene operacije koje će se obavljati do Berlina u kojem je došlo do potpisivanja bezuvjetne kapitulacije 8. 5. 1945. godine. Razlozi za tu invaziju su mnogi i detaljnije će se spominjati nadalje, ali mogu se podijeliti na tri skupine: ekonomski razlozi, ideološki razlozi i prijetnja sovjetske ekspanzije/povratak izgubljenog teritorija raspadom ruskog carstva, za njemačku najbitniji su prvi i drugi, a treći tek neznatno.

Cilj ovoga rada je prikazati ideologije dviju strana rata na istočnom bojištu kako je došlo do najvećeg broja žrtava upravo na toj bojišnici Drugog svjetskog rata tj. da li je i u kolikoj mjeri ideologija igrala ulogu u brojnosti žrtava te bojišnice kroz analizu elemenata tih ideologija. Sve to će se proučiti od makro razine političkog opredjeljenja i državnog uređenja preko ekonomske politike. Uz to predstaviti će se i sigurnosni aparat tih država, odnos prema osvojenom teritoriju i stanovništvu, te vojni ustroj u čijoj organizaciji se jasno očitava ideološki utjecaj posebno gledajući određene jedinice koje se eksplicitno pojavljuju samo u tim ideologijama. To sve će se postići koristeći relevantnu literaturu od Keneza koji opisuje cijelu povijest SSSR-a od početka pa do kraja pa sve do Ingraoa koji predstavlja jednu jedinicu Trećeg Raicha koja je stvorena kako bi ispunila njemački ideološki plan čišćenja neljudi (untermensch). Osim nekoliko općih djela literature kako bi se stvorio povijesni konteksti veliki dio izabranih djela se bavi pojedinačnim elementima ideologija (zatvorski sistem, ustroj i ponašanje vojski, policijsko - represivni aparat, ideološke odluke u bitkama i odnosi dviju ideologija i država nositelja istih) kako bi se pokazalo djelovanje istih u praksi, a ne kako su trebali djelovati u teoriji.

2. NASTANAK IDEOLOGIJA

Nastanak dvaju ideologija komunizma i nacizma je vrlo sličan. U SSSR-u to se dogodilo 1917. godine, ne u punom opsegu koji je ostvaren tek 1924. godine, međutim dogodilo se pod okolnostima potpune propasti Ruske države uzrokovane manjkom resursa pri tome posebno hrane i teških gubitaka na bojnopolju od carske Njemačke. Dovođenjem komunističkog revolucionara Vladimira Ilijiča Lenjina iz njegova izgnanstva u Švicarskoj dolazi do komunističke revolucije gdje vlada koja je tada na čelu Rusije ne uspijeva to zaustaviti niti ispraviti problem zbog kojeg je dobila mandat što dovodi do potpunog raspada društva prema ideološkoj osnovi između komunista i fragmentirane opozicije koja se kolektivno nazivala Bijelim snagama (monarhisti, nacionalisti, pravoslavci, seljaci).¹ Paralelno s tim procesom dolazi i do raspada prema nacionalnoj osnovi gdje se iz Rusije izdvajaju baltičke države, Poljska, Finska i dr. od kojih većina onda ima građanske ratove po toj istoj ideološkoj crti koja se ranije navodi. Nakon četiri godine Građanskog rata komunisti odnose pobjedu i pokreću stabilizaciju države, ali ne uspijevaju vratiti većinu teritorija koje su se odcijepile, a bile su sastavnice Ruskog Carstva stoljećima. Uz stabilizacije ide teror i represija države nad stanovništvom kroz tajnu policiju, otuđivanje imovine, nacionalizaciju industrije i pokušaji širenja filozofije komunizma čije su glavne stavke uništavanje religije i internacionalizam gdje komunizam uništava granice među državama. Nakon toga 20-ih na vlast dolazi Staljin koji provođenje većine navedenog pojačava do dotada nezamislivih granica.²

¹ I. Kershaw, 2015, 67.

² T. Snyder, 2010, 20.

U Njemačkoj na vlast 1933. dolazi Hitler kao kancelar (premijer) kroz legitimne izbore. Iako nije osvojio većinu glasova, zbog bojazni od moguće komunističke vlade, dan mu je mandat da sastavi vladu što je i uspio. Predsjednik Paul Von Hindenburg umire 1934. godine, a Hitler ujedinjuje svoju poziciju s predsjedničkom i postaje Führer. Nacizam se temelji na revanšizmu za Prvi svjetski rat, vraćanju Njemačkoj status velesile, izvlačenje iz ekonomskih problema kroz žrtvovanje naroda za državu gdje će se onda jaka država brinuti o njima, vraćanje oduzetog teritorija i ideji rasne supremacije njemačke/arijevske rase nad svim ostalim nižim rasama i istrebljenje djela istih. Kada nacisti govore o rasi zapravo misle na kulturno – povijesna obilježja nekih naroda, a ne nužno na boju kože.

Krivnja za gubitak Prvog svjetskog rata prema Hitleru i mnogima drugima spada na teret domaćih izdajnika od kojih su najveći i najodgovorniji Židovi. Takvoj perspektivi nije pomoglo bogatstvo dijela židovske populacije u vrijeme dok u Njemačkoj vlada apsolutni ekonomski kolaps i već povijesno uhodano optuživanje Židova za sve nedaće u Europi.³ To sve dovodi do toga da Židove smatra nižom rasom koja uništava njemačku višu rasu živeći kao pijavice u njihovu društvu. S obzirom da su Arijevci (Nijemci) viša rasa kasnije Slaveni i ostali postaju također niže rase.⁴ Rasna čistoća postaje glavni dio nacističke ideologije.

3. ODNOSI PRIJE I UVOD U RAT

Prije pogleda u odnose spomenutih ideologija potrebno je usporediti same sustava. Po pitanju državnog vodstva oba sustava su totalitarna gdje postoji vođa koji se okružuje sebi lojalnim ljudima. Sustav upravljanja je odozgo prema dolje gdje naredbe idu od vođe kroz

³ T. Snyder, 2010, 218.

⁴ T. Snyder, 2010, 11.

lojalne ljude pa dalje. Što se tiče državnog uređenja ona su različita prema tome kako se gleda na vladajuću stranku što najbolje opisuje Otto Dietrich za nacističku njemačku „Stranka i država nisu jedno te isto, po svojim zadaćama su različiti. Stranka zapovijeda državom, ali ona nije država! Stranka je političko vodstvo, država funkcija uprave.“⁵. Za SSSR Staljin kaže „Partija provodi diktaturu proletarijata ... u tom smislu Partija preuzima vlast, Partija upravlja zemljom... To ne znači da se s Partijom može identificirati Sovjetima, s državnom vlašću. Partija je centar te moći, ali se ne može identificirati s državnom vlašću.“⁶.

Dakle u Njemačkoj stranka nije država ali ona njome upravlja što znači da je država instrument stranke i stranka je iznad državne ovlasti pa tako i njezini članovi. Nepodobnost državi kroz primjerice izbjegavanje provođenja zakonskih regulativa nije loša stvar sve dok ide u korist stranke. U SSSR-u partija je centar moći države, ali u isto vrijeme samo centar hobotnice što jasno zvuči poprilično paradoksalno, ali zapravo znači da su država i partija jedno te isto izdaja jednog je izdaja oboje i potrebno je zadovoljiti samo jednu osobu vođu kako bi se izbjegla drakonska kazna.⁷

Jasno je da se u oba slučaja vrši opravdanje totalitarističkog sistema od strane sudionika u istima, iako svojim riječima Staljin pokušava prikazati svoju vlast demokratičnijom spominjući vladavinu sovjeta (vijeća), ipak jasno je da u praksi vođa, stranka i država u SSSR-u nalaze u istoj osobi: Staljinu.⁸ SSSR je država stvorena iz pepela revolucije od strane Lenjina na i boljševičke partije na principima komunizma, u praksi su stvorili državu jednostranačja gdje ne postoji dioba vlasti. Država, partija i vođa prvo Lenjin pa Staljin je jedno te isto vlast se nalazi u jednoj osobi koja kontrolira sve ostalo. Nacisti nisu

⁵ R. Overy, 2004. 131.

⁶ R. Overy, 2004. 131.

⁷ I. Kershaw, 2015. 243.

⁸ R. Overy, 2004. 72.

stvorili njemačku nego su je naslijedili arhitektura njemačke države je ponajviše stvorena u carskom periodu, pa tako i zakoni te modus operandi što znači da u njemačkoj postoje dvije strukture u kojima se moć sakuplja, nacisti tu moć pokušavaju stvoriti isti sustav kao u SSSR-u, ali u kratko vrijeme vladanja tone uspijevaju. Što se tiče represivnog aparata država opet se vide ogromne sličnosti u provođenju terora nad populacijom, otvaranju sustava koncentracijskih logora, provođenja državne kontrole medija i cenzure, provođenje sustavnog nadzora nad stanovništvom, itd. Osim navedenog represivni aparat Njemačke se bori protiv rasnih neprijatelja države (ponajprije Židova), te u isto vrijeme ideoloških neprijatelja, sovjetske službe proganjaju samo klasne (ideološke) neprijatelje sve do poslije rata kada Staljin počinje provoditi antisemitsku politiku.⁹ Niti jedni niti drugi se ne libe kršiti sva moguća ljudska prava u provođenju svoje službe uključujući mučenje radi dobivanja priznanja ili lišavanja života državnih ili klasnih neprijatelja bez presude ikakvog suda.

Jedna od temeljnih razlika koju treba imati na umu kada se promatraju sukobljene ideologije je vrijeme koja su provele na vlasti. Nacistička stranka na čelu njemačke je od 1933. godine, a Hitler kao jedini vođa od 1934. godine dok je u SSSR-u Staljin naslijedio odrednice sustava koje je uspostavio Lenjin i nije ih morao sve mijenjati što znači da je na vlasti u SSSR-u Boljševička ideologija traje od 1922. od 1945. godine, a u njemačkoj nacistička od 1934. od 1945. godine.

Ekonomski sustavi imaju odrađenih sličnosti u vidu sustava državnog planiranja i upravljanja, međutim u Njemačkoj postoji određena doza slobodnog tržišnog gospodarstva što sugeriraju ugovori potpisani između tvrtki (IG Farben, Kruppa) i njemačkog Raicha,¹⁰ međutim paralelno su uvedeni i četverogodišnji planovi kojim je došlo do osnivanja

⁹ T. Snyder, 2010, 320.

¹⁰ I. Kershaw, 2015, 284.

određenih tvrtki od strane države kako bi se osigurali kritični resursi za proizvodnju vojne opreme.¹¹ Njemačka se spremala za rat što znači da je njemačko gospodarstvo sastavljeno od planskog gospodarstva koje upravlja državnim resursima te ograničenog kapitalizma koji dozvoljava slobodu kretanja kapitala i resursa sve dok isto doprinosi državi ili proširenju državne moći. Sovjetsko gospodarstvo je u potpunosti podređeno vlasti, posebno u Staljinovo doba koji i ono malo što je izvan direktnog dometa države prisvaja kolektivizacijom,¹² a sve potrebno se planira petogodišnjim planovima koji su dugoročni i vrlo rigidni i samim time nisu lako promjenjivi prilikom nepredvidivih situacija.¹³

Odnosi tih dviju država nositelja ideologija su vrlo zanimljivi s obzirom da znamo da SSSR svoje postojanje duguje djelom Njemačkoj, sovjetsko – njemački odnosi u predratnom razdoblju su bili neočekivano dobri s obzirom na ono što će se dogoditi u budućnosti iz nekoliko razloga.¹⁴ Prvi od tih razloga je ekonomska suradnja između dviju država koje je cvjetala pomažući sovjetima da stabiliziraju državu njemačkim novcem koja je pod utjecajem mnogih faktora u velikim problemima. Ti faktori su ratovi između 1914. do 1924. godine, terora nad stanovništvom, manjak kvalificirane radne snage zbog kolektivizacije i zbog nacionalizacije industrije upravljajući njome koristeći nefleksibilnim petogodišnjim planovima. Takav gospodarski sustav dovodi do problema kada određeni elementi ne mogu ispuniti zadanu kvotu što dovodi do proizvodnog manjka. S obzirom da je boljševička partija i država jedna institucija ona je ujedno i nepogrešiva u svojoj procjeni, naravno to znači da je i Staljin kao glavni čelnik partije nepogrješiv. Sve to znači da ti manjkovi nisu produkt krivog izračuna već namjerne sabotaze od strane buržujskih elemenata društva, a takav vid

¹¹ I. Kershaw, 2015, 284.

¹² I. Kershaw, 2015, 278.

¹³ R. Overy, 2004. 417.

¹⁴ R. Overy, 2004. 418.

dovodi do momentalne reakcije policijsko – represivnog aparata i drakonskih kazni za one nadzornike tvornica, rudnika, farmi koji spomenute kvote ne mogu ispuniti.¹⁵ Kako bi se to izbjeglo podaci se lažiraju stvarajući iskrivljenu sliku uskladištenih resursa te još bitnije vojne opreme koja će SSSR-u uzrokovati ogromne probleme koji će ponajviše biti vidljivi početkom rata.

Staljin u SSSR-u nakon dolaska na vlast provodi kolektivizaciju agrarnih posjeda što je uzrokovalo uništenje velikog dijela sovjetske seljačke populacije i stvorio situaciju u kojoj od gladi samo u Ukrajini od 1932. do 1933. godine život gubi više od tri milijuna ljudi. Spomenuto nipošto ne sprječava razmjenu njemačke tehnologije i novca za sovjetske resurse ponajviše naftu i žitarice.¹⁶

Ekonomskom suradnjom s SSSR-om Njemačka dobiva toliko potrebne resurse koji im nedostaju, ta nestašica stvorila se gubitkom kolonija i kratkotrajnim gubitkom Porajnja zbog čega su izgubili su velike količine željeza i ugljena¹⁷ koji su im potrebni za proizvodnju čelika. Također postojale su masovne nestašice hrane odmah nakon rata koje su se polako već do Hitlerova doba smanjile međutim nisu nestale,¹⁸ ali su pokazale glavni problem Njemačke države kronični nedostatak proizvodnje kritičnih resursa. Nedostatak prijeko potrebnih resursa osim u proizvodnji hrane očituje se u manjku nafte što sve zajedno sprječava autarkičnost kojoj Njemačka teži, do te mjere da su spremni trgovati sa SSSR-om svojim zakletim ideološkim neprijateljem.¹⁹

¹⁵ R. Overy, 2004. 432.

¹⁶ T. Snyder, 2010, 36.

¹⁷ A. J. Key, 2012, 101.

¹⁸ A. J. Key, 2012, 103.

¹⁹ T. Snyder, 2010, 161.

Drugi razlog je već spomenuto održavanje stabilnosti koje je Staljinu bilo izričito važno s obzirom da ga je takvo obećanje dovelo na vlast, naime prilikom sukoba nakon Lenjinove smrti za vlast nad SSSR-om Trocki se zalagao za beskrajnu revoluciju koja će se svim silama širiti u druge države uključujući i vojnim mjerama, dok je Staljin bio za restrukturiranje društva i države nakon svih tih ratova i donošenja stabilnosti narodu što je samo djelomično uspio zbog katastrofalnog utjecaja nekih njegovih ekonomskih politika.²⁰ Što znači da je Staljin na sve moguće načine pokušavao izbjeći bilo kakve vojne sukobe s bilo kojom državom, a posebno veličine kao što je Njemačka što bi njegov položaj vođe dovelo u pitanje.

Staljinov strah se pokazao kao opravdan, ne samo kao dio njegove paranoje jer zapadne demokracije (Francuska i Velika Britanija) su bile ekstremno neprijateljski nastrojene prema komunističkoj ideologiji, međutim Francuska 1934. godine vidi Njemačku kao većeg neprijatelja i svim snagama pokušava stvoriti istočni savez (Poljska, SSSR, Baltičke zemlje i Mala antanta) protiv Njemačke.²¹ Sav trud Francuske pada u vodu jer Velika Britanija kao štit od širenja komunizma vidi Njemačku ili čak možda i uništavača istog pa su tražile međusobne garancije o nenapadanju od tog saveza i Njemačke što je odbijeno od strane Nijemaca i Poljaka. To je dovelo do pokušaja izbjegavanja novog svjetskog rata politikom popuštanja koja ih je prikazivala kao slabe i neodlučne na svjetskom političkom planu. Što se najviše vidjelo manjkom bilo kakve garancije statusa quo Čehoslovačkoj prilikom Sudetske krize i kasnije prilikom kršenja Minhenskog sporazuma. Aneksijom Češke gdje je izostala bilo kakva presudna reakcija, tada je Staljin uvidio da od

²⁰ P. Kenez, 2006, 105.

²¹ S. Kotikin, 2017, 205.

zapadnih demokracija ne može očekivati pomoć niti računati na odviše dobre odnose s njima.²²

On se okreće produbljivanju odnosa sa nacističkom Njemačkom i zajedničkoj kooperaciji koja će rezultirati dokumentom o nenapadanju i prijateljstvu između Njemačkog Raicha i SSSR-a ili Molotov – Ribbentrop pakt, potpisanim 23. 8. 1939. godine 9 dana prije napada na Poljsku i podjelom iste.²³ Sporazum je Nijemcima osigurava mirnu granicu sa sovjetima na istoku i nesmetano ratovanje na zapadu, a s druge strane sovjetima je osiguravao sferu utjecaja i povratak nekih teritorija na zapadu.

Naravno međunarodni odnosi nikada ne mogu biti toliko jednostrani jer odnosi između nacističke Njemačke i SSSR-a su imali svoje točke sukoba od kojih su najbitnije tri poredane po jačini utjecaja na narušavanje bilateralnih odnosa: ideološki konflikt i nepovjerenje, Antikominterni pakt, te podržavanje suprotstavljenih strana u španjolskom građanskom ratu (1936. – 1939.)²⁴.

Najmanje utjecajan razlog sovjetsko njemačke netrpeljivosti je definitivno bio španjolski građanski rat s obzirom da su Nijemci bez puno čekanja uskočili da pomognu španjolskim nacionalističkim snagama iako u limitiranom kapacitetu.²⁵ Ta potpora sastojala se od tenkova i aviona uz nešto opreme za potporu (artiljerija, transportna vozila) bez sudjelovanja pješadije. Takav postupak bio je uvjetovan željom da se narušava Francov legitimitet u građanskom ratu. Sve to iz razloga jer u tom trenutku Hitler vidi Franca kao budućeg saveznika čija neovisnost od Berlina mora biti neosporna kako bi legitimacija njegove nove vlade bila osigurana i smanjila bilo kakve nesigurnosti i nove pobune

²² P. Kenez, 2006, 130.

²³ P. Kenez, 2006, 131.

²⁴ P. Kenez, 2006, 129.

²⁵ I. Kershaw, 2015, 264.

usporavajući obnovu i pripremu za sudjelovanje u sljedećem svjetskom ratu, Talijani su u Španjolskoj imali svoje postrojbe što je također podrivalo suradnju sa sovjetima jer u svibnju 1939. godine su fašistička Italija i nacistička Njemačka potpisale čelični pakt.

Sovjeti su u Španjolskom građanskom ratu podupirali republikance (komunističko – demokratska koalicija) međutim ne direktno i bez naplate, također prema Staljinovu pogledu potpora republikancima brzo gubi na važnosti zbog njihove neorganiziranosti u ideološkom smislu i začuđujuće najmanje zbog demokratskih elemenata koalicije već zbog anarhističkih (CNT-FAI) i onih koji su podržavali viziju Trockog što je naravno u SSSR-u bila najgora moguća optužba vrijedna egzekucije strijeljanjem ili kazne u gulagu.²⁶

Druga točka razdora bio Antikominterni pakt koji je potpisan 1936. godine kao dio njemačko japanskih odnosa, protiv Sovjeta. Međutim taj savez je prestao biti važan i pokazao se bezvrijedan nakon Molotov – Ribbentrop pakta jer su u njemu bile i mnoge druge zemlje koje su Nijemci pustili na milost i nemilost SSSR-u, Antikominterni pakt opet dobiva na snazi 1941. godine početkom invazije na SSSR.

Posljednji razlog netrpeljivosti je bio sudar dviju ideologija unutar svojih principijelnih načela. Jer u nacizmu postoji očekuje kako je pojedinac organski dio naroda koji postoji kao prošireno krvno srodstvo.²⁷ I odnos pojedinca i nacije je uzajaman i neraskidiv gdje je prisutna žrtva pojedinca za kolektivno i briga koju nacija pruža pojedincu. U komunizmu se očekuje bratstvo i jedinstvo gdje se država brine za sve i daje svima prema potrebi tražeći potpunu lojalnost partiji koja je ujedno i država, te često promovirajući na temelju partijske lojalnosti, a ne korisnosti. Razlika se može vidjeti u svakodnevnim strukturama društva: obitelji i vjeri. U nacizmu te dvije stavke se ukomponiraju u samu

²⁶ R. Overy, 2004. 402.

²⁷ I. Kershaw, 2015, 204.

ideologiju tako što služba obitelji i vjera je služba državi i stranci, a država i stranka se brinu za pojedinca i strukturu u kojima se on nalazi.²⁸ Pridonošenje jednom elementu društva pridonosi društvu u cjelini i svi od toga imaju koristi. Boljševička ideologija radi upravo suprotno stvarajući novi sustav vrijednosti u kojem je država istoznačna sa partijom i sva lojalnost ide partiji/državi. Stare sustave kao što su religija u potpunosti odbacuje zabranjujući ju u potpunosti izolirajući pojedinca od skupine istomišljenika gdje može naći potporu i sigurnost. Rastače i obiteljsku zajednicu potičući što veće sudjelovanje žena u radnoj snazi što dovodi do manjeg obiteljskog zajedništva, odrasli su dobar dio dana na poslu dok su djeca u školi pod državnim nadzorom. Izolirajući pojedinca od religije i obitelji on se okreće državi gdje nalazi potporu u zajednici onih koji su u istoj situaciji otuđenja kao i on.

Nacističko društvo (država se brine za narod, narod radi za državu) u sebi ima jednu komponentu koja je specifična samo toj ideologiji, a to je „rasna“ supremacija (rasa kao kultura i narod, ne samo boja kože) nad svima ostalima koji nisu vrijedni postojanja i treba ih istrijebiti na sve moguće načine ili trebaju biti konvertirani u tu pravu rasu dok su još mladi i za njih ima vremena tj. kroz indoktrinaciju dok se na njih može utjecati što će nacisti svojim akcijama u zapadnoj Europi, a posebno na istočnom frontu provoditi u djelo.²⁹

Prema disidentima i političkoj opoziciji i jedni i drugi su postupali na jednak način da je svaka opozicija jednoumlju zabranjena i potrebno ju je izbrisati bila ona unutar države ili čak i unutar stranke.³⁰ Primjer toga je noć dugih noževa u kojem je uništeno cijelo vodstvo SA vojno političkog krila nacističke stranke i njihov vođa Ernest Rohm. Niži članovi su odmah prebačeni u SS koje je do tog momenta manja vojno politička frakcija unutar

²⁸ I. Kershaw, 2015, 166.

²⁹ A. J. Key, 2012, 107.

³⁰ G. Alexopoulos, 2017, 63.

nacističke stranke i SA je prestala postojati u opsegu u kojem su bili sve do tad izgubivši svu moć koja je u jednom trenutku bila manja samo od Hitlerove.

U SSSR-u Staljin radio sudske progone što s opravdanom sumnjom (pristaše Trockog), a što s masovnom dozom paranoje i namještanja procesa u kojima su ubijeni ili u gulage poslani neki od najboljih sovjetskih generala, admirala, zapovjednika zrakoplovstva, administratora i industrijskih nadglednika. Uz njih ubijena je masa stanovništva (700,000 – 1,200,000) od čega se SSSR nije oporavio niti poslije drugog svjetskog rata, taj proces je trajao od 1936. do 1938/9. godine i poznat je pod nazivom Staljinova čistka.³¹

4. WAFFEN SS

Za njemačku su se na istočnom frontu borili vojnici raznih vjera i nacionalnosti kao dio Waffen SS-a kojih je bilo toliko da je od njih formirano kroz rat 30-tak punih divizija, točnije 39, ali su neke od njih formirane pred kraj rata tako da status divizije su imale samo u imenu, a nipošto u brojnom stanju. Kako bi se to stavilo u perspektivu SS divizija³² je brojala negdje oko 20,000 vojnog osoblja tako da se broj pripadnika Waffen SS-a kretao od 700,000 do 1,000,000 vojnika što je oko 10 % svih njemačkih vojnika koji su se borili u Drugom svjetskom ratu, a treba napomenuti da je ta grana njemačke vojske funkcionirala skoro pa u potpunosti na dobrovoljačkoj bazi, te su ih skupljali sa pokorenih teritorija, ali i iz neutralnih država ili država koje nisu još bile pokorene. Razlozi priključivanja su bili raznovrsni kao npr. dobre plaće, položaja, utjecaj propagande, međutim čini se kako je najčešći razlog za priključivanja bila artikulirana mržnja prema boljševizmu i svim oblicima komunizma kojeg su smatrali najljućim neprijateljem.³³

³¹ I. Kershaw, 2015, 285.

³² A. Gilbert, 2019, 45.

³³ A. Gilbert, 2019, 34.

Na mržnju prema boljševizmu utjecala su vjerska opredjeljenja jer je ideološka komponenta boljševizma uništenje religije. Povoljnoj slici o komunizmu nije pomogla sovjetska ekspanzija 20-ih zatim kasnih 30-ih i ranih 40-ih u kojima su ušli u teritorije raznih država (Poljske, Finske, Rumunjske), građanski ratovi u novo nastalim državama (Finska, Baltičke zemlje) nakon raspada Ruskog Carstva gdje je na jednoj strani uvijek bila komunistička frakcija. Još jedna stavka koja je prouzrokovala mržnju i veliku sumnjičavost prema lijevim političkim opcijama je crveni teror u ranim godinama nastanka i Staljinove čistke koje su milijune osudile na smrt. Najveći izvor mržnje je nacistička ideologija koja boljševika vidi kao štetočinu koja širi svoj politički svjetonazor u cilju uništenja Njemačke i nadčovjeka (ubermensch) i mora se zaustaviti i uništiti prije nego Njemačka nestane. Waffen SS blisko surađuje s njemačkim Einsatzgruppen³⁴ (SS odredi smrti) koji su izvršavali dobar dio smaknuća na istočnom frontu što ih naravno ne čini omiljenima u očima sovjeta. Ogledalo mržnje prema boljševicima i količina počinjenih zločina može se vidjeti u tome što je sve divizije Waffen SS-a zatekla jedna od dvije sudbine: borba do posljednjeg čovjeka protiv sovjeta ili predaja zapadnim saveznicima.

5. SS DIRLEWANGER BRIGADA I 5. SS PANZER DIVIZIJA

WIKING

Brigada Dirlewanger je osnovana kao jedinica sastavljena od kriminalaca koji su počinili specifičan tip zločina, a to je krivolov što znači kako su imali velika iskustva u prirodi i nepristupačnim predjelima.³⁵ Vještinama i iskustvom stečenim kroz taj tip zločina oni su se nenamjerno specijalizirali za određenu vrstu borbenih akcija, a to su borba protiv partizana

³⁴ A. Gilbert, 2019, 180.

³⁵ R. Overy,, 2004. 517.

iza linija fronte sprečavajući sabotazu linija opskrbe, transporta, komunikacija i prikupljanje informacija.³⁶ Korištenje zatvorenika u vojsci nije česta pojava (posebno u demokracijama) što se može opravdati sumnjom u njihovu spremnost u borbi za državu koja ih je zatvorila, ali i njihov moralni karakter. Nacistička ideologija takve moguće probleme ne razmatra jer su uvjereni u svetost svoga plana koja im dozvoljava iznimke uključujući osnivanje zatvoreničkih postrojbi i to s ciljem provođenja plana istrebljenja nižih rasa. Dirlewanger brigada se istaknula takvim specijalnim operacijama čišćenja partizana u Bjelorusiji gdje su prema brojkama u prvim operacijama za 27 žrtava uništili 1381 partizana (70% civili).³⁷ Uspješnost brigade, iz nacističke perspektive, im je omogućila da od prvotnih 40-tak ljudi narastu na preko 100 u 2 mjeseca, a u roku od 6 mjeseci sto puta. Brigada se proširuje dobrovoljcima iz okupiranih područja istočnog fronta, te kriminalcima osuđenim za najgore zločine tipa ubojstva, silovanja, oružanih pljački i dr. što je jedinici koja je bila poprilično brutalna učinilo još gorom

Čini se kako je njemačko postupanje na istoku bilo rezultat s jedne strane stvaranje „mrtvih zona“ (teritorija očišćenog od ljudskog života) u kojima nije bilo života kako bi se ostavilo slobodna zemlja za naseljavanje Nijemaca (Generalplan Ost) i ostvario njemački životni prostor (Lebensraum).³⁸ Partizansko ratovanje posebno u Bjelorusiji je za njemačke linije opskrbe bilo pogubno s obzirom da komunističke vojne doktrine kao dio nužnosti uključuju pokrete otpora (partizane). Sovjetsko besprijekorno i brzo organiziranje takvih grupacija prilikom početka rata unutar 37 dana pokazalo se kao veliki problem za Njemačku vojsku. Jedno selo manje od stotinjak stanovnika može opskrbljivati desetak partizana koji

³⁶ C. Ingraio, 2011, 17.

³⁷ C. Ingraio, 2011, 26.

³⁸ C. Ingraio, 2011, 28.

uz nešto eksploziva kućne izrade mogu onesposobiti linije opskrbe (željezničke).³⁹ Tako indirektno koštati živote stotine, a možda i tisuće njemačkih vojnika prouzročen nedostatkom zaliha na frontu.

Nakon preokreta u ratu brigada se s drugima povlači iz Bjelorusije u Poljsku gdje nastavljaju istrebljivanje civilnog stanovništva i poljskih pobunjenika. To je kulminiralo sudjelovanjem u brutalnom gušenju Varšavskog ustanka u kojem su najgora zlodjela počinjena nad djecom jednog sirotišta koja su zatim zajedno sa sirotištem spaljena, dok su neki od njih još uvijek bili živi i pri svijesti.⁴⁰ Nakon daljnjeg povlačenja brigada je uništena u potpunosti u Njemačkoj pred kraj samog rata odbijajući bilo kakvu predaju znajući što će ih sustići. Vojna formacija sastavljena za operacije čišćenja teritorija od civila nema što tražiti u jednoj uređenoj vojsci. Kada je ta vojska pod ideologijom nepogrješivosti iznad dogovorenih internacionalnih pravila i zakona tj. u službi nadljudi koji zaslužuju po rasnom pravu vladati svijetom što je dio nacističke ideologije, onda se dobije Dirlewanger brigada.

Peta SS divizija je prema svojoj namjeni za razliku od prethodno opisane bila namijenjena za borbene operacije bez ikakvih specijalnih zadataka, sastavljena isključivo od stranaca germanskog jezičnog kruga (Skandinavci, Nizozemci, Belgijanci),⁴¹ barem prema viđenju nacista i prva je takva divizija jer su četiri divizije sastavljene prije spomenute bile sačinjene isključivo od etničkih Nijemaca. Razlozi pristupanja postrojbi bili su razni: bolje povlastice, veće plaće, ugovore nakon čijeg su isteka mogli otići za razliku od regularnih vojnika Wehrmachta, veći ugled. Ključan razlog prilikom izbora za diviziju bio mržnja prema boljševizmu koja se provjeravala kroz ispitivanja koja su trebala ustvrditi ideološku

³⁹ C. Ingraio, 2011, 27.

⁴⁰ C. Ingraio, 2011, 40.

⁴¹ R. Butler, 2002, 10.

orijentiranost pojedinca tj. spriječiti priključenje prikrivenih komunista toj jedinici. Sama veličina divizije raste od početnih 9,000 39-te do više od 15,000 40-te što pokazuje ekspanziju Waffen SS-a, a također i da za takve jedinice postoji veliki interes.

Divizija Wiking prošla je sva europska bojišta od francuske do Kavkaza sve dok nisu skoro uništeni kod Kurska, ostaci jedinice se 1945. godine predaju saveznicima u Čehoslovačkoj.⁴² Kao ratnici pripadnici divizije su se pokazali poprilično dobri do te mjere da su bili promaknuti u panzer (tenkovsku) diviziju iz motorizirane što je velika čast usporedivo sa sovjetskim prefiksom gardijska divizijama koje su se pokazale uspješne u borbi. Oni su prilikom službe u sklopu njemačke vojske optuženi za mnoge zločine od kojih su neki i dokazani: suradnja s odredima smrti, ubojstva Židova u koncentracijskom logoru Majdanek, te egzekucija Židova prilikom povlačenja iz Mađarske. Najpoznatiji pripadnik te divizije je najvjerojatnije dr. Joseph Mengele koji je kao „borbeni liječnik“ bio zadužen za spašavanje vojnika na samoj fronti. Tamo je jednom prilikom osobno uništio tenk i spasio dva vojnika što je herojski čin, tu je ranjen i poslan u koncentracijski logor Birkenau kao liječnik. Međutim tamo se pokazuje kao čudovište provodeći brutalne eksperimente nad ljudima do te mjere da su njegovi postupci prema zatvorenicima pridonijeli donošenju ženevske konvencije 1948. godine kojom je došlo do revizije i stvaranja novog etičko – moralnog kodeksa korištenog u znanosti i pri provođenju istraživanja kako bi se spriječila zvjerstva kao ona kakva je on provodio.⁴³

⁴² R. Butler, 2002, 247.

⁴³ R. Butler, 2002, 291.

6. STALJINGRAD I KIJEV

Ideološki rat i utjecaj ideologije na vođenje i upravljanje vojskom i određivanjem vojnim ciljevima je u Drugom svjetskom ratu provođena u nezamislivim razmjerima do te mjere da je moral vojske bio vezan uz ideološku disciplinu. Vojni ciljevi osim taktičke i strateške nužnosti određuju se prema šteti kojoj gubitak istog može nanijeti ideologiji protivnika kao na primjer Staljingrad kao grad koji nosi ime vođe SSSR-a. Dva grada spomenuta u naslovu savršeno ilustriraju primjer ideološkog određivanja ciljeva. Počevši s Kijevom kao glavnim gradom Sovjetske Socijalističke Republike Ukrajine (SSRU) i kao najvećim ne ruskim gradom u SSSR-u i trećim po veličini uključujući ruske gradove. Kijev je bio vrlo važan kao populacijski centar, kao prometno čvorište u Ukrajini, kao točka za mogući protunapad protiv Wehrmachta. Međutim grad je teško branjiv sa zapadne strane za razliku od istočne koja leži na rijeci Dnjepar što uopće ne interesira sovjetsku vrhovnu komandu (STAVKA) gdje naravno posljednju riječ ima Staljin koji od svih navedenih razloga za obranu ili napuštanje Kijeva odabire obranu isključivo na temelju toga što bi gubljenje grada bio udar na prestiž SSSR-a i Komunističke partije.⁴⁴ Posebno što su ostale SSR (sovjetske socijalističke republike) barem u europskom dijelu pale pod naciste, pod svaku cijenu se naređuje borbu za grad što njemačkoj vojsci dalo prednost izbora rute napada.

To je naravno bio vrlo loš potez Staljina koji će biti samo prvi od mnoštvo nadolazećih kao npr. otpuštanje generala Žukova⁴⁵ iz centralne komande i njegovo slanje na položaj zapovijedanja rezervne fronte iza Kijeva nakon što se usprotivio Staljinu i njegovoj naredbi da nema povlačenja niti slanja pojačanja. Staljinov očaj se može vidjeti u njegovim govorima u to vrijeme gdje poziva na zajedništvo cijelog sovjetskog naroda kao što zahtjeva

⁴⁴ D. Stahel, 2012, 29.

⁴⁵ D. Stahel, 2012, 100.

boljševička paradigma u pokušaju da otkloni bilo kakve nacionalističke težnje za nezavisnost iz naroda tj. da ih ujedini da napad na Kijev mora biti bitan Kazahstancu Sibircu i Ukrajinu jednako.⁴⁶ Primjer takvog govora je onaj iz studenog 1941. Staljin koji svoje govore inače drži sporo i sa dužim stankama. Održava govor u kojem se referencira na Građanski rat u kojem su boljševici bili u lošijem položaju, ističe kako su Nijemci logistički rastegnuti do granica pucanja. U tom specifičnom govoru je vidljivo da Staljinove stanke su kratke i govor je ubrzan, naravno u tom trenutku Wehrmacht je 20 kilometara od centra Moskve.⁴⁷ Usporedno njegov pobjednički govor iz 1945. traje skoro šest minuta i vrlo je spor i odmjeran taj govor ima slično trajanje kao i onaj 1941., ali je u njemu vrlo malo rečeno.⁴⁸

Staljin pod prijetnjom strijeljanja odbija nekoliko zahtjeva za povlačenjem iz Kijeva nakon teških borbi, NKVD provodi egzekucije nad svima koji kažu krivu riječ jer to je defetizam i to kroz banalne primjere žalbe na tvrdoću kruha što su naravno rijetki, ali apsolutno apsurdni primjeri. Nakon mjesec dana Kijev je okružen, a s njime skoro cijela ukrajinska fronta, u okruženju se nalazilo 1,000,000 ljudi od kojih se samo 15,000 uspjelo izvući. Njemačke žrtve broje oko 61,000 ljudi sve radi pretvaranja jednog grada u ideološki cilj obrane i odbijanja savjeta sovjetske vojnog zapovjedništva od strane Staljina.

Staljingrad ima vrlo sličnu priču Kijevu iako je definitivno poznatiji posebno zahvaljujući sovjetskoj propagandi i romantiziraniju u modernoj popularnoj kulturi kao grad heroj ključni čin okretanja inicijative u ratu na istočnom frontu. Samo ime grada ga već čini jasnim ideološkim ciljem napada i obrane, iako se ne smije zaboraviti da je Staljingrad ključan u osiguravanju njemačkog krila prilikom napad na Kavkaz u pokušaju osvajanja

⁴⁶ D. Stahel, 2012, 225.

⁴⁷ Stalin's speech at the parade November 7, 1941 (1941) documentary (All soviet movies on RVISION, 2016.)

⁴⁸ Stalin's victory broadcast to the Soviet people (9 May 1945) [Subtitled] (Scott W. Palmer, 2016.)

naftnih polja koja se tamo nalaze. Uz to taj grad je jedan od najvažnijih centara sovjetske vojne proizvodnje zbog čeličane (Crveni oktobar) koja opskrbljuje staljingradsku traktorsku tvornicu koja se u tom trenutku bavi isključivo proizvodnjom tenkova koji odmah bivaju isporučeni na frontu. Sve navedeno pokazuje da je napad na Staljingrad bio neizbježan. Obrana istog će morati biti do posljednjeg daha što sam Staljin potvrđuje izdavanjem naredbe 227. koja naređuje da povlačenja nema bez njegove direktne naredbe koja niti u jednom trenutku nije izdana.⁴⁹ Organiziraju se borbeni bataljuni sovjetske tajne policije (NKVD) čija je izričita zadaća bila da otvaraju vatru na vojnike crvene armije ako se krenu povlačiti ili čak ako odbiju juriš na neprijateljske položaje izravno, pokušavajući izvesti manevre koji nisu odobreni od strane komande (kukavičluk).⁵⁰

Brojevi kažnjeničkih formacija u sovjetskoj vojsci su nikad veći u trenutku bitke za Staljingrad. Takve formacije formiraju se od vojnika koji su u vojsci prekršili civilni zakon ili se ogriješili o vojni kodeks, što uključuje sve od krađe pola štruce kruha pa do optužbe za kukavičluk. Pripadnici takvih formacija gube vojničku čast i prava postajući u punom smislu „topovsko meso“, koji svoj oprost zarađuju krvlju (ranjavanjem) ili smrću kroz izvršavanje naredbi koje su suicidalne.⁵¹ Populaciji Staljingrada bilo je zabranjeno evakuirati se zbog zamisli da će se vojnici boriti s većom žestinom ako su im obitelji na fronti što je rezultiralo velikim brojkama mrtvih civila što je lakše shvatiti kada se uzme u obzir da su njemački bombarderi izvršili 1,600 uzleta samo u jednom danu, a u prvom bombardiranju grada je sudjelovalo 1,200 avion. Zapovjednik obrane Čuikov na pitanje general – narednika (NKVD) Hruščova: koja vam je misija, odgovara sa branimo grad uspješno ili umiremo. Mnogo je i

⁴⁹ R. Overy,, 2004. 535.

⁵⁰ R. Overy,, 2004. 535.

⁵¹ A. Beevor, 2007, 104.

slučajeva ubojstava onih koji su se htjeli predati od strane običnih vojnika bez vojnog suda ili komesara i tajne policije što je bilo promovirano od strane Partije i vojne hijerarhije jer tko se preda je izdajica.

Pokazatelj ideologijskih razlika između suprotstavljenih strana u sovjetskoj obrani Staljingrada nalazi se u tome što sovjeti unutar vojnih jedinica koriste žene i djevojke što možemo vidjeti u primjeru ženske protuzračne brigade koju spominje njemački tenkovski zapovjednik, ta brigada je morala biti u potpunosti uništena.⁵² Žene u borbenim jedinicama su česta pojava u lijevo orijentiranim političkim ideologijama što sovjeti potvrđuju korištenjem snajperistica (Ludmila Pavličenko najuspješnija svjetska snajperistica) sastavljanjem zračnih formacija u potpunosti od žena uključujući mehaničare i ostalo potporno osoblje (586. pukovnija borbenog zrakoplovstva, te 587. i 588. bombarderske pukovnije). U ostalim vojskama toga vremena žene služe isključivo kao medicinsko osoblje osim toga u nacizmu žene nisu bile u vojsci niti u SS postrojbama, ali su korištene u propagandne svrhe ili su organizirale prikupljanja sredstava za rat, te su čak bile poticane i nagrađivane za rađanje budućih generacija Nijemaca, vojnika, nacista. Navedeno potvrđuje spomenutu tvrdnju da nacizam inkorporira obitelj u sustav, dok komunizam obitelj rastače kako bi se osigurala lojalnost isključivo partiji/državi. Staljingrad je uspješno obranjen i događaj je koji je započeo puzeću smrt nacističke Njemačke i preokrenuo borbenu sreću sovjeta, međutim uzrokujući veliku količinu nepotrebnih smrti sve pogonjeno čisto ideološkim razlozima.⁵³

⁵² A. Beevor, 2007, 127.

⁵³ A. Beevor, 2007, 414.

7. SS I NKVD: DVIJE STRANE ISTE KOVANICE

NKVD (narodni komesarijat unutrašnjih poslova) i SS (zaštitni odredi) su tajne policije sovjetskog saveza i nacističke Njemačke. NKVD je organizacija ustrojena iz prijašnjih sličnih organizacija čiji je posao špijunaža, kontrašpijunaža, pronalaženje disidenata i briga o zatvorskom sustavu.⁵⁴ Svakodnevno održavanje sigurnosti pada pod odgovornost militsije (policije) kojoj je NKVD nadređen samo u posebnim slučajevima. Jedna od glavnih zadaća NKVD-a bila je pronalaženje kontrarevolucionara, kriminalaca i izvršavanje njihovih kazni od kojih je najčešća bila dugotrajne kazne prisilnog teškog rada u zatvorima koje su u Sovjetskom Savezu bili poznati pod nazivom gulag.⁵⁵ Naspram smrtne kazne slanje u gulag može izgledati kao bolja opcija međutim uvjeti u tim zatvorima su bili nevjerojatno smrtonosni. U diktaturi proletarijata uvijek postoji neprijatelja države bilo iz razloga brutalnosti režima koji onda konstantno reproducira osjećaj mržnje prema istome i stvara vlastite unutrašnje neprijatelje ili jednostavno neprijatelja je potrebno pronaći. Kada neprijatelja unutar države više nema NKVD će odlučiti tko je neprijatelj neovisno o krivnji optuženika jer kvote se moraju ispuniti, a ako optuženik poriče krivnju NKVD će izvući iz njega priznanje svim sredstvima.⁵⁶

Organizacija kao što je NKVD ne može postojati ako ne postoje neprijatelji države pa mora konstantno opravdavati svoje postojanje i zaštititi svoje materijalno – financijske beneficije koje dolaze s obavljanjem bitno i visoko rizičnog posla za unutar državnog aparata, ili kao što možemo vidjeti u SSSR-u za nabavu potrošnog materijala (robovskih radnika) u svrhu povećanja državne proizvodnje u skoro svim sektorima i smanjivanje troškova što se

⁵⁴ I. Kershaw, 2015, 244.

⁵⁵ G. Alexopoulos, 2017, 57.

⁵⁶ S. Kotkin, 2017, 222.

provodilo kroz održavanje tih robova u konstantnom stanju između koristi i beskorisnosti,⁵⁷ gdje se na njih troši minimum kako bi mogli nastaviti raditi makar i bez prstiju ili udova. Sami gulazi su se nalazili na nepristupačnim mjestima kako bi se spriječio bijeg kao npr. Vorkuta koji se u potpunosti nalazi u polarnom pojasu s godišnjim rasponom temperature od 13 do (- 30)°C i naravno mjesta bogata resursima kao na primjer rudnici zlata i ruda u sjevernom Kazahstanu.⁵⁸ Žene, djeca i starci su bili nepoželjni, a također i veliki dio invalida stvorenih u samim gulazima pa su oni često dobivali amnestiju kako bi se riješilo nepotrebnog troška, a oni koji nisu bili te sreće često umiru unutar nekoliko godina što pokazuje da 1/3 djece koji su bili u dječjim gulazima nisu iz njih nikada izašli. Taj cijeli ukratko opisani sustav je bio pod kontrolom NKVD-a, sustav bez milosti kasnih pomilovanja i neefikasnog održavanja koji je proizvodio za ekonomija države dok je u isto vrijeme koristio ljude kao najniži oblik potrošne robe često s lažnim opravdanjem. Jedini period kada je takva situacija bila drugačija je za Drugog svjetskog rata kada su zatvorenici bili slani u vojsku kako bi slavno poginuli za državu i velikog vođu Staljina koji ih je u te iste gulage i spremio. SS se također može promatrati kroz naredbe koje su izvršavali. SS je naziv za paravojne postrojbe nacističke stranke koje nakon nacističkog preuzimanja vlasti preuzimaju unutrašnje poslove cijele države. SS postaje djelomično špijunska, a djelomično policijska organizacija koja je od tajnih ubojstava, pronalaženja špijuna i nepodobnih, te kažnjavanja istih i naravno upravljanje koncentracijskim kampovima u kojima su provodili neke od najgorih zločina zabilježenih u svjetskoj povijesti. Međutim na istočnom frontu oni su imali tri ključne misije: etničko čišćenje ne njemačkog stanovništva u sukladnosti s njemačkim planom za njihov životni prostor (Lebensraum), istrebljenje partizana kako bi se osigura nesmetan prolazak

⁵⁷ G. Alexopoulos, 2017, 148.

⁵⁸ S. Kotkin, 2017, 163.

zaliha na frontu i još važnije prijevoz resursa nazad za njemačku. Zadatke su izvršavali s brutalnom efikasnošću gdje su omjeri ubijenih i izgubljenim bili 30 naprema 1, naravno svi ubijeni često nisu bili partizani niti su ih pomagali. Posljednja misija SS-a je bila uništenje boljševizma što vidimo po tome da je sam rat od strane Nijemaca nazivan križarskim pohodom⁵⁹ i također po direktivama u odnošenju prema zadržanim boljševicima koji su svi bez iznimke slani u najgore koncentracijske logore i zatvoreničke kampove, a najgore od njih su prolazili komesari⁶⁰ koji su kao politički časnici prema naredbi Hitlera osobno bili mučeni, ispitivani i ubijeni jer zato što su bili najlojalniji partiji i vođi. Komesari su provodili ideološku ujednačenost na fronti u sovjetskim redovima i osiguravali da pod prijetnjom trenutnog strijeljanja što je još jedan razlog što je njihovo istrebljenje podređeno SS-u kao partijskoj vojsci i policiji koja je sa svoje strane provodila ideološku ujednačenost. Primjeri zločina spomenutih organizacija mogu se vidjeti na mjestima kao što su Babin Jar i Katinska šuma. Sovjeti u Katinskoj šumi, u današnjoj Bjelorusiji, ubijaju 20,000 poljskih vojnika i časnika zbog njihove moguće prijetnje novom režimu nakon sovjetsko njemačke podjele Poljske.⁶¹ Nijemci su s druge strane u Babi Jaru u Ukrajini pobili više od 33,000 Židova u samo dva dana.⁶² Ovi primjeri jesu brutalniji i veliki po broju ubijenih, međutim nipošto nisu jedini takvog tipa. Sovjetske zločine provodio je NKVD, a njemačke SS uz pomoć lokalnih ukrajinskih postrojbi.

⁵⁹ A. J. Key, 2012, 73.

⁶⁰ A. J. Key, 2012, 74.

⁶¹ I. Kershaw, 2015, 321.

⁶² I. Kershaw, 2015, 326.

8. ZAKLJUČAK

Sukob dviju ideologija i otvaranje istočnog fronta je bilo neupitno, s obzirom na različitosti koje proizlaze iz temelja istih. Najveću ulogu u tom sukobu koji je sveukupno odnio 40 milijuna života (pola od ukupne brojke mrtvih u Drugom svjetskom ratu) odigrale su tri stavke. Prva je međusobno viđenje ideologija kao zakletih neprijatelja iz čega proizlazi da su sva sredstva dozvoljena u ispunjenju cilja istrebljenja opozicije. Boljševici vide naciste kao element proizašao iz njihovih zakletih neprijatelja buržoazije i religije. Sve to kroz konstantnu propagandu ugrađuje u narod uz to što se bilo kakva milost, poštovanje ili predaja neprijatelju smatra činom izdaje vrijedan trenutnog izvršavanja smrtne kazne. Kako se predati neprijatelju koji je jednak životinji, a ne postati isti kao i on? To je jasno nemoguće pa se ipak događalo se, međutim češća je pojava bila borba do smrti, sam Staljin u svom govoru 1941. naziva njemačke vojnike banditskom hordom. Nijemci s druge strane vide sebe kao izabran narod plavookih i plavokosih arijevacima kojima svijet pripada. Njihovo porijeklo je neupitno i njihovo prednjačenje nad svim ostalima je zasluženom postojanjem, samo postojanje boljševika im kvari sliku svijeta jer ne samo da niže rase dijele svijet s Nijemcima nego slijede ideje koje ne priznaju arijevska rasna supremaciju. Navedeno dovodi do nemogućnosti slaganja i na kraju rata do totalnog uništenja jednih ili drugih.

Druga stavka je ona ekonomska komponenta za razliku od prve koja je ideološka (idejna) ona ima fizičku komponentu. Tu se naravno misli na kritičke resurse koje jedna strana ovog sukoba nema dovoljno. Ponajviše tu se odnosi na naftu i žitarice koje SSSR ima u velikoj količini u dijelovima Rusije i Ukrajine, te na Kavkazu. Nijemci razvijaju plan pod nazivom Generalplan Ost kojem je cilj istrebljenje nižih slavenskih rasa kroz organizirane kampove smrti. Nakon istrebljenja i djelomične inkorporacije jednog dijela oni će na taj

zasluženi Njemački životni prostor (Lebensraum) naseliti njemačko govorno stanovništvo. S tim planom će proširiti Njemačku osiguravajući njemački teritorij, njemačku hegemoniju i najbitnije kritične resurse kojih u njenim trenutnim granicama nema.

Posljednja stavka se pronalazi u državnim uređenjima proizašlim iz tih ideologija. Oba su totalitarna sistema gdje sve konce u vlasti drži samo jedan čovjek. Ljudska prava su nepoznanica, a pojedinac je jedino bitan kao funkcionalan kotačić mašinerije, čim se pobuni njegova korisnost državi i sustavu je nula ili u još gorem slučaju postaje štetan po državu i treba je istrijebiti. Što znači da život je u tim državama jeftiniji od oružja za razliku od demokracija u kojima je obrnuto. Veliki gubitci ljudstva su bitni samo onda kada nisu donijeli dovoljno osvojenog teritorija. Sve to dovodi da se stvaraju kultovi herojstva onih koji su se žrtvovali kako bi uništili neprijatelja. Čak se stvaraju citati čije izgovaranje se ne može dokazati npr. Staljinov „U crvenoj armiji potrebno je više hrabrosti za ići nazad nego naprijed“, ali stvoreni su upravo zbog broja žrtava i nepoštovanja ljudskih života prilikom izvršavanja ideološko – ekonomske misije kroz borbe na istočnom frontu.

Svim navedenim pokazuje se brutalnost istočnog fronta. Na tom frontu je od različitih razloga, svih prouzročenih ratom poginulo je minimum 40 milijuna ljudi od toga 13 na njemačkoj, pola toga vojnici. Na sovjetskoj strani život gubi 27 milijuna ljudi iako neki procjenjuju gubitke obje strane i većim od navedenog broja. Za usporedbu Japan koji je teško bombardiran, poražen i žrtva dvije nuklearne bombe izgubio je oko 2,5 milijuna ljudi. Jasno je da je u broju žrtava veliku ulogu igrala ideologija. Njemačko istrebljivanje stanovništva za lebensraum, anti-partizanski osvetnički pohodi, ne pretjerana briga za život neprijateljskih civila, korištenje robovskog rada i borba do zadnjeg centimetra teritorija, sve navedeno je dozvoljavala i moralno opravdavala nacistička ideologija. Sovjeti s druge strane mogu zahvaliti svoj broj žrtava katastrofalnom vodstvu koje je postavljano na pozicije po

ideološkoj lojalnosti, a ne prema sposobnosti. Odbijanju povlačenja civila iz ratnih zona jer će se vojnici bolje boriti ako su im obitelji doslovno iza leđa, katastrofalne petoljetke koje su u ratnim uvjetima dovele do nestašice hrane, jednoumlje Staljina koje je odbijalo biti u krivu i mijenjati odluke, brisanje milijuna ljudi optuženih za kolaboraciju s nacistima. Jasno je dakle da je za broj žrtava kriva ideologija, da su na vlasti Trećeg Raicha i SSSR-a bile različite ideologije broj žrtava je mogao biti manji, međutim to se nije dogodilo.

9. POPIS LITERAURE

1. A. Gilbert, 2019, *Waffen-SS Hitler's Army at War*, New York: Da Capo Press, 2019.,
2. A. Beevor, 2007, *Stalingrad*, London: Penguin Books, 2007.,
3. A. J. Kay, J. Rutherford, D. Stahel, 2012, *Nazi Policy on the Eastern Front 1941: Total War, Genocide, and Radicalization*, Rochester: University of Rochester Press, 2012.,
4. C. Ingrao, 2011, *The SS Dirlewanger Brigade: The History of the Black Hunters*, New York: Skyhorse Publishing, 2011.,
5. D. Stahel, 2012, *Kiev 1941: Hitler's Battle for Supremacy in the East*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.,
6. G. Alexopoulos, 2017, *Illness and Inhumanity in Stalin's gulag*, London: Yale University Press, 2017.,
7. I. Kershaw, 2015, *To Hell and Back Europe 1914-1949*, New York: Viking, 2015.,
8. P. Kenez, 2006, *A History of the Soviet Union from the Beginning to the End*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.,
9. R. Overy, 2004, *The Dictators: Hitler's Germany, Stalin's Russia*, London: Penguin Books, 2004.,
10. R. Butler, 2002, *SS-Wiking the history of the fifth SS Division 1941-45*, Italy: Amber Books, 2002.,
11. T. Snyder, 2010, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, New York: Basic Books, 2010.,
12. S. Kotkin, 2017, *Stalin: Waiting for Hitler, 1929-1941*, New York: Penguin Press, 2017.,

10. OSTALI IZVORI

1. „Stalin's speech at the parade November 7, 1941 (1941) documentary“
YouTube, All soviet movies on RVISION , 2016.
<https://www.youtube.com/watch?v=WbDMaimE5Es>
2. „Stalin's victory broadcast to the Soviet people (9 May 1945) [Subtitled]“
YouTube, Scott W. Palmer, 2016.
<https://www.youtube.com/watch?v=uqFx4fdOgHU>

11. SAŽETAK

U ovom radu prikazuje se istočna bojišnica drugog svjetskog rata u kojoj se sukobljavaju Treći Reich i SSSR. Dvije velike i industrijski jake države koje su često zajednički surađivale. Na čelu SSSR-a je komunistička diktatura dok u Reichu je to nacistička. Dvije suprotstavljene ideologije ulaze u sukob koji je najkrvaviji u cijelom ratu i odnosi više života nego bilo koja druga bojišnica. Cilj rada je da se utvrdi da li su i u kolikoj mjeri ideologije stvorilo toliko velik broj žrtava. Kako bi bilo jasnije o čemu se govori ideologije su objašnjene i njihovi odnosi uspostavljeni. Nakon uspostavljanja te dvije stavke proučavane su sastavnice dviju ideologija od odnosa prema obiteljskoj jedinici pa do vojnog ustrojstva i postoji li utjecaj ideologije na te stavke. Također je proučavan i represivni aparat obje države. Represivni aparat sastoji se od tajnih policija i koncentracijskih kampova. Tajne policije u te kampove šalju nepodobne koji su onda ubijeni ili prisiljeni na težak rad. Proučavale su se organizirana ubojstva i zvjerstva kao što su masakr u Babi Jaru ili u Katinskoj šumi da se ustvrdi ideološka povezanost s tim zločinima i je li postojao ideološki plan koji je tražio takva ubojstva. Na kraju je ustvrđen zaključak o cijelom djelu i odgovoreno je na pitanje da li bi broj žrtava bio manji ako spomenute ideologije ne bi bile na čelu svojih država.

Ključne riječi: Nacizam, Komunizam, SSSR, Treći Raich, SS, Žrtve, Zločini

12.SUMMARY

Eastern Front – Ideological War

This work presents the eastern front of the Second World War, where the Third Reich and the USSR clashed. Two large and industrially strong states that often cooperated together. At the head of the USSR is a communist dictatorship, while in the Reich it is a Nazi one. Two opposing ideologies engage in a conflict that is the bloodiest of the entire war and claims more lives than any other front. The aim of the paper is to determine whether and to what extent ideologies created such a large number of victims. In order to make it clearer what is being said, the ideologies are explained and their relationships established. After the establishment of these two points, the components of the two ideologies were studied, from the way they treat the family unit to the military organization, and whether there is an influence of ideology on these points. The repressive apparatus of both states was also studied. The repressive apparatus consists of secret police and concentration camps. The secret police send the unfit to these camps, who are then killed or forced to do hard labor. Organized murders and atrocities such as the massacre in Babi Yar or in the Katyn Forest were studied to establish ideological connection to these crimes and whether there was an ideological plan that called for such murders. At the end, the conclusion about the whole work was established and the question was answered whether the number of victims would be lower if the mentioned ideologies were not at the head of their countries.

Keywords: Nazism, Communism, USSR, Third Reich, SS, Victims, Crimes